

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาการใช้อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์ ๑) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ๒) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ๓) วิเคราะห์อนุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สามารถสรุปเนื้อหาหัวข้อวิจัยและวัตถุประสงค์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา คือ คัมภีร์พระวินยปิฎก คัมภีร์พระสุตตันตปิฎก และคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกาและหนังสือวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ดังนี้

๕.๑.๑ การศึกษาอนุสาสนีปาฏิหาริย์

คำสอนที่จัดเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์ได้นั้นจะต้องทำให้ฟังเกิดความเห็นตรง เห็นจริงคลายความสงสัย ชวนให้เกิดศรัทธา ทำให้เกิดสติปัญญาละอาสวะกิเลส บรรลุมรรคผลเป็นที่สุดดังตัวอย่างว่า พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ศรัทธาเป็นพืช ความเพียรเป็นฝน ปัญญาของเราเป็นแอก และเถ หิริเป็นงอนไถ ใจเป็นเชือก สติของเราเป็นผาล และประดัก เรามีกายคุ้มครองแล้ว มีวาจาคุ้มครองแล้ว เป็นผู้สำรวมแล้วในการบริโภคอาหาร เราทำการตายหย้า ด้วยคำสัตย์ โสรัจจะของเราเป็นเครื่องให้แล้ว เสร็จงาน ความเพียรของเราเป็นเครื่องนำธุระไปให้สมหวัง นำไปถึงความเกษมจากโยคะ ไปไม่ถอยหลัง ยังที่ซึ่งบุคคลไปแล้วไม่เศร้าโศก เราทำน่ายังนี้ นานที่เรานั้นย่อมมีผลเป็นอมตะ บุคคลทำน่ายังนี้แล้ว ย่อมพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้

คุณสมบัติของอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่ชี้ให้ผู้ฟังเห็นความจริง บอกทางให้ผู้ฟังเกิดศรัทธา ละความเห็นผิด สอนให้เทวดาและมนุษย์เกิดสติปัญญารู้ความจริง และนำไปปฏิบัติได้ผล สมจริงหากต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์หรืออาเทศนาปาฏิหาริย์บ้างในเมื่อมีเหตุอันควร ก็ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องประกอบเบื้องต้น เพื่อนำเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เมื่ออนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมาย และจบลงด้วยอริยสัจ ๔

พุทธลีลาเกี่ยวกับการใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ฟังและผู้ปฏิบัติหลุดพ้นจากอาสวะกิเลสเป็นสำคัญและพระผู้มีพระภาคเจ้าเองก็ทรงใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์แก่พุทธบริษัทของพระองค์เช่น แก่พระภิกษุ เพราะพระองค์ทรงมีความเข้าใจถึงอัธยาศัยของผู้ฟังมองเห็นความเจริญมั่นคงของภิกษุบริษัทว่า การแสดงธรรมจะต้องใช้อุสาสนีปาฏิหาริย์ประเภทไหนให้เหมาะสม เมื่อพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณหยั่งรู้ตามเป็นจริง

อนุสาสนีปาฏิหาริย์ครั้งแรกคือ ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร ทรงใช้แก่นักบวช ใจความสำคัญในธรรมจักกัปปวัตตนสูตร คือ ๑. ทรงชี้ทางที่ผิด อันได้แก่กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้ชุ่มอยู่ด้วยกาม และอัตตกลิณณานุโยค การทรมานตนให้ลำบาก ว่าเป็นส่วนสุดที่บรรพชิตไม่ควรดำเนิน แล้วทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติสายกลาง ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ ว่าพระองค์ตรัสรู้แล้ว เป็นไปเพื่อพระนิพพาน. ๒. ทรงแสดงอริยสัจสี่ คือ ทุกข์, เหตุให้ทุกข์เกิด, ความดับทุกข์, ข้อปฏิบัติให้ถึง

ความดับทุกข์ โดยละเอียด ๓. ทรงแสดงว่าทรงรู้ตัวอริยสัจสี่ ทรงรู้หน้าที่อันควรทำในอริยสัจทั้งสี่ และทรงรู้ว่าได้ทรงทำหน้าที่เสร็จแล้ว จึงทรงแน่วพระหฤทัยว่า ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว อันแสดงว่าทรงปฏิบัติจนได้ผลด้วยพระองค์เองเมื่อจบพระธรรมเทศนา โภณทัณญะได้ดวงตาเห็นธรรม

อนุสาสนีปาฏิหาริย์สำหรับภุสสีย่อมมีทิศทางแตกต่างจากนักบวชเบื้องต้น จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นบรมครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงมีพระกรุณาธิคุณแก่สัตว์โลก พระองค์ย่อมมองเห็นประโยชน์ที่สัตว์ทั้งหลายควรจะได้รับ ถึงเป็นคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนก็ทรงเปิดโอกาสให้ผู้นั้นได้ดื่มอมตธรรม พระธรรมอันเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์ที่เหมาะสมแก่คฤหัสถ์มีการเริ่มต้นแตกต่างจากนักบวช ธรรมสำหรับคฤหัสถ์ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนานั้นได้แก่นุพพิกกา คือ พระธรรมเทศนาที่แสดงความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับมี ๕ ประการได้แก่ ๑. ทานกถาพรรณนาเรื่องทาน กล่าวถึง การให้ การเสียสละเพื่อแบ่งปันช่วยเหลือกัน ๒. สีลกถา พรรณนาเรื่องศีล กล่าวถึง ความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม ๓. สัคคกถา พรรณนาเรื่องสวรรค์ กล่าวถึง ความสุขความเจริญ และผลที่น่าปรารถนาอันเป็นส่วนดีของกามที่จะพึงเข้าถึง เมื่อได้ประพฤติดีงามตามหลักธรรมสองข้อต้น ๔. กามาทีนวกถา พรรณนาเรื่องโทษแห่งกาม กล่าวถึง ส่วนเสียข้อบกพร่องของกาม พร้อมทั้งผลร้ายที่สืบเนื่องมาแต่กาม อันไม่ควรหลงใหลหมกมุ่นมัวเมา จนถึงรู้จักที่จะหน่ายถอนตนออกได้ ๕. เนกขัมมานิสังสกถา พรรณนาเรื่องอานิสงส์แห่งการออกจากกาม รวมทั้งอานิสงส์แห่งการออกบวช กล่าวถึง ผลดีของการไม่หมกมุ่นเพลิดเพลินติดอยู่ในกาม และให้มีฉันทะที่จะแสวงความดีงามและความสุขอันสงบที่ประณีตยิ่งขึ้นไปกว่า นั้น เพื่อพอกออัธยาศัยของสัตว์ให้หมดจดและประณีตขึ้นไปเป็นขั้นๆ จากง่ายไปหายาก เพื่อเตรียมจิตของผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังอริยสัจ ๔ คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทัย-อริยสัจ ทุกขนิโรธอริยสัจ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจเป็นลำดับ รวมทั้งขรรวาสธรรม ๔ ทิศ ๖

อนุสาสนีปาฏิหาริย์แก่เทวดาก็จะมีลักษณะอย่างหนึ่ง คือเทวดามีสติปัญญา มีกายแตกต่างจากมนุษย์จึงใช้ธรรมที่ละเอียดเช่นปัญหาที่เทวดาไม่สามารถแก้ไขได้ แต่พระพุทธเจ้าสามารถเฉลยปัญหาเหล่านั้นได้อย่างน่าอัศจรรย์ใจดังเรื่องท้าวสักกเทวราช มีเรื่องราวความเป็นมาว่า เทวดาที่สวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ ระชุมกันตั้งปัญหาขึ้น ๔ ข้อว่า ๑. บรรดาทานทั้งหลาย ทานชนิดไหน บัณฑิตกล่าวว่าเยี่ยม ๒. บรรดาสถทั้งหลาย รสชนิดไหน บัณฑิตกล่าวว่ายอดเยี่ยม ๓. บรรดาความยินดีทั้งหลาย ความยินดีชนิดไหน บัณฑิตกล่าวว่าเลิศ ๔. ความสิ้นไปแห่งตัณหา บัณฑิตกล่าวว่าประเสริฐที่สุด เพราะเหตุไร ปัญหาทั้ง ๔ ข้อนี้ ไม่มีเทวดาคนใดตอบได้ เทวดาทั้งหลายถามกันและกันอย่างนี้ จึงพากันไปเฝ้าท้าว महाराज ทั้ง ๔ ก็ไม่สามารถตอบปัญหาได้ แต่ได้แนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า ท้าวสักกะทรงดำริอรรถที่ขนตั้งพันคิดแล้วย่อมทรงทราบโดยขณะเดียวเท่านั้น เมื่อท้าวสักกะทรงทราบเรื่องดังกล่าว จึงแนะนำให้ ไปทูลถามพระพุทธเจ้าเพราะปัญหานี้เป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าเท่านั้น จึงพาเหล่าเทวดาไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ พระเชตวันมหาวิหาร พระพุทธเจ้าทรงแก้ ปัญหาเหล่านั้นครบทั้ง ๔ ข้อตามลำดับว่า ๑. บรรดาทานทุกชนิด ธรรมทานเป็นเยี่ยม ๒. บรรดาสถทุกชนิด รสแห่งพระธรรมเป็นยอดเยี่ยม ๓. บรรดาความยินดีทุกชนิด ความยินดีในธรรมประเสริฐ ๔. ความสิ้นแห่งตัณหา ประเสริฐที่สุดแท้ เพราะความเป็นเหตุให้สัตว์บรรลुพระอรหัต และตรัสเป็นคาถาไว้ว่า

รูปแบบการใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ตามที่ศึกษามาแล้วในบทที่ ๒ นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจะแสดงอุณาสสนิปาฏิหาริย์แก่ผู้ที่เป็นนักบวชฤๅษี ด้วยวิธีปฏิบัติเส้นทางที่สุตตังสองทาง ปฏิบัติตามมรรคมืองค์ ๘ แล้วจบลงด้วยอริยสัจ ๔ สำหรับฆราวาสผู้ครองเรือนจะแสดงอนุปปฟิกา ตามลำดับเพื่อชี้ให้เห็นคุณและโทษในการครองเรือนและอาณิสสแห่งการออกบวช สำหรับผู้เป็นเทวดาจะยกปริมัตถ์เกี่ยวกับเรื่อง จิต เจตสิก รูป นิพพาน มาแสดงตรงๆ ไม่อ้อมที่เป็นเช่นนี้ น่าจะเป็นเพราะเทวดาทั้งหลายมีความสมบูรณ์ทางร่างกายเรียกว่า มีกายทิพย์ มีความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ สามารถรู้ความเป็นไปได้เร็วกว่ามนุษย์ และเพราะปฏิสนธิด้วยเหตุ ๓ ส่วนเทวดาที่ปฏิสนธิด้วยเหตุ ๒ ฟังธรรมเท่าไร ก็ไม่สามารถบรรลุมรรคผลในชาตินี้

ข้อควรศึกษาเพิ่มเติมถึงลักษณะพิเศษของพระพุทธเจ้าโดยสังเขปที่ว่า “พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงมีพระกำลังปัญญามากกว่าใครๆ ไม่มีใครเหมือน ไม่มีใครเทียบพระองค์ได้” นั้นเมื่อถึงเวลาที่จะทรงตรวดูสัตว์โลกผู้ควรจะบรรลุธรรม และตรวจดูอุปนิสัยของผู้ฟังว่ามีอดีตเหตุอย่างไร อยู่ในวาระไหน และทรงใช้รูปแบบให้เหมาะสมกับผู้ฟังโดยไม่กระทบคนฟัง เราอาจจะสงสัยว่า ทำไมจึงใช้รูปแบบสอนไม่เหมือนกัน อันนี้ก็จำเป็นไปตามคนฟังเสียมากกว่า เพราะคนเรามีจิตใจต่างกัน มาจากด้านครอบครัว ด้านอาชีพ ด้านสังคม ด้านกรรมเก่า อันเป็นเหตุผลสำคัญให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์แตกต่างกัน แต่ถึงกระนั้นผู้วิจัยจับประเด็นได้ว่า พระองค์ทรงมีเมตตาต่อผู้ฟังเหมือนกันทุกคนจึงแสดงอริยสัจ ๔ ให้บรรลุเหมือนกันทุกคน รูปแบบการใช้อุณาสสนิปาฏิหาริย์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า ส่วนรูปแบบการพูดของพระพุทธเจ้ามีข้อที่น่าสนใจได้ว่า

๑. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส
๒. คำพูดที่จริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส
๓. คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์,ไม่เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น - เลือกลการตรัส
๔. คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส
๕. คำที่พูดจริง ถูกต้อง แต่ไม่เป็นประโยชน์ ถึงเป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส
๖. คำพูดที่จริง ถูกต้อง เป็นประโยชน์ เป็นที่รักที่พอใจของผู้อื่น - เลือกการตรัส

จากการศึกษาเรื่องอุณาสสนิปาฏิหาริย์ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงวิธีใช้หลักอุณาสสนิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าและสามารถสรุปลงสั้นๆ ได้แก่ ๑. รู้วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ๑. รู้วิธีการเข้าหาผู้นำทางศาสนา ๒. รู้วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาดั้งเดิมพระ พุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน ๒. รู้วิธีการปฏิบัติหลักคำสอนและหลักความเชื่อบางประการของลัทธิศาสนาดั้งเดิมพระ พุทธเจ้าทรงปฏิบัติทางสังคมชนชั้นที่ชาวชมพูทวีปยึดถือมานาน ๓. รู้วิธีการปฏิรูปพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมและลัทธิต่างๆ ๔. รู้วิธีการเสนอหลักคำสอนที่เป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา ๕. รู้วิธีการปฏิบัติเชิงรุกหรือเยี่ยมเยียนตามบ้าน เป็นวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ตลอดการเผยแผ่ธรรมะ ๖. รู้วิธีการบริการชุมชน ๗. รู้วิธีการใช้ปาฏิหาริย์ต่างๆ เป็นวิธีการเผยแผ่ที่ใช้ความสามารถพิเศษเข้ามาช่วยโดยมีจุดประสงค์เพื่อปราบ ปราบคนที่แสดงอาการกระด้างกระเดื่องไม่ยอมรับนับถือหรืออยากลองดีให้สิ้น ๘. รู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น ๙. รู้วิธีการเผยแผ่ด้วยบุคลิกภาพ ๑๐. รู้วิธีการสนทนา การบรรยายและตอบปัญหา

๕.๑.๒ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผลการศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าในคัมภีร์พระพุทธศาสนาพบว่า การเผยแผ่ตามหลักอนุศาสนีปาฏิหาริย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลักการและวิธีการเผยแผ่ในรูปแบบสื่อสาร

หลักการสอนของพระพุทธเจ้าได้แก่ พระพุทธศาสนากำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนให้ถึงเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งต้องมีเนื้อหา เรื่องที่จะสอน มีตัวผู้รับหรือผู้ฟัง และวิธีการสอนอย่างครบถ้วน

๑. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า ทรงสอนให้รู้แจ้ง เห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ สิ่งที่ยังไม่รู้แล้ว แต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง หรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น

๒. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังเห็นจริงได้ ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรงตามให้เห็น ด้วยตนเอง

๓. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็นมหัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

หลักการเผยแผ่และวิธีการในการเผยแผ่

การเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพ ยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติมีหลักการใหญ่ๆ คือหลักประโยชน์ ๓ ได้แก่ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์ และความสุข ของมหาชนเป็นที่ตั้งดังกล่าว ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้า ทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า “พวกเธอ จงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงาม ในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ ๒. หลักไตรสิกขา ๓. ศักยภาพของมนุษย์

หลักการและวิธีการเผยแผ่ที่เป็นสากล ได้แก่พระพุทธศาสนามีสาระที่เป็นประโยชน์ มีความสำคัญทั้งในด้านทฤษฎีที่เป็นเหตุเป็นผล และวิธีการที่เป็นสากลเหมาะสมกับทุกยุคทุกสมัย รวมทั้งมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง พุทธศาสนิกชนพึงศึกษาและตระหนักในคุณค่าของทฤษฎี วิธีการ และหลักปฏิบัติเหล่านั้น น้อมนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต เพื่อความสงบสุขและความเจริญของตนเองและสังคม

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าแก่เวไนยสัตว์ ได้แก่การเผยแผ่ตามหลักนวัคส์ตฤคศาสตร์คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดซึ่งแบ่งเป็นส่วนย่อยตามลักษณะที่เหมือนกันได้ ๔

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามหลักพุทธจริยา ได้แก่งานการสอนธรรม เพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า เป็นงานที่ละเอียดประณีต เพราะทรงมุ่งให้เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่คนทั้งปวงและอำนวยผลให้เป็นความสุข พระพุทธเจ้า จึงทรงมีกิจหลักที่เรียกว่าพุทธกิจ ในแต่ละวันทรงมีพุทธกิจหลัก ๕ ประการ เพื่อบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ ประการ เพื่อบำเพ็ญพุทธจริยา ๓ ประการ คือ

๑) โลกัตถจริยา ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ความสำเร็จในจริยาข้อนี้ทรงอาศัยพุทธกิจประจำวัน ๕ ประการคือ ๑ เวลาเช้าเสด็จออกบิณฑบาต เพื่อเป็นการโปรดสัตว์โลกผู้ต้องการบุญ ๒ ในเวลาเย็น ทรงแสดงธรรมแก่คนผู้สนใจในการฟังธรรม ๓ ในเวลาค่ำทรงประทานพระโอวาทให้กรรมฐานแก่ภิกษุทั้งหลาย ๔ ในเวลาเที่ยงคืน ทรงแสดงธรรม และตอบปัญหาแก่เทวดาทั้งหลาย ๕ ในเวลาใกล้รุ่ง ทรงตรวจดูสัตว์โลกที่อาจจะรู้ธรรมซึ่งประสงค์ทรงแสดง แล้วได้รับผลตามสมควรแก่อุปนิสัยบารมีของคนเหล่านั้น

การเผยแผ่เพื่อความเป็นพุทธ ได้แก่ การเผยแผ่ด้านการบัญญัติพระวินัย การเผยแผ่ด้านมออบความเป็นใหญ่ให้แก่สงฆ์ การเผยแผ่ด้านวางลักษณะตัตสันธรมวินัย ๘ การเผยแผ่ด้านสงเคราะห์ชาวโลก การเผยแผ่ด้านความดับทุกข์การเผยแผ่ตามกำลังอินทรีย์ ๕

การสอนคือกรรมวิธีสำหรับเร้าให้ผู้เรียนเกิดความรู้ระดับต่างๆ ตั้งแต่ต่ำสุดถึงสูงสุด และรู้สัจจะระดับต่างๆ ตั้งแต่สมมติสัจจะถึงอริยสัจจะเพื่อให้เขาได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางดี การสอนที่จะมีผลดีนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่างเช่น กำลังสติปัญญาของผู้ฟังแต่ละคนไม่เหมือนกัน หรือมีอินทรีย์ยิ่งหย่อนกว่ากันและความเอาใจใส่ของผู้ฟัง ทั้งความรู้ความสามารถและความเอาใจใส่ของพระผู้มีพระภาคเจ้าเข้าไปเสริมให้อินทรีย์ของผู้ฟังมีกำลังมากขึ้น เกิดมรรคผลในขณะฟังได้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอวิธีการสอนของพระพุทธเจ้ามาให้ทุกท่านพิจารณาเพื่อจะได้นำไปปรับปรุงวิธีการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลสำเร็จของการใช้นุสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่ ได้แก่พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีการเริ่มต้นที่เหมาะสมแก่กรณี ทั้งนี้เพื่อเตรียมผู้ฟังให้พร้อมที่จะรับฟังการสอนของพระองค์ก่อนเสมอ การสอนที่ดีจะต้องมีการเริ่มต้นที่ดีด้วยเพราะการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่ง การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก

ผลสำเร็จเกิดจากการใช้รูปแบบและประเภทอนุสาสนีปาฏิหาริย์ได้แก่

(๑) เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปริยัติธรรม)

(๒) เผยแผ่ด้วยการทำทำสิ่งที่ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม)

(๓) เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฏิเวธธรรม)

พระพุทธเจ้าสอนเขาตามสภาพจิตใจนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีนี้ กับบุคคลประเภทอุคฆฏัตถัญญ คือคนที่มีปัญญาบารมีสูง สามารถเกิดความรู้ต่างๆ ถึงขั้นทำลายทิฐิได้ เพียงแต่ได้ฟังหัวข้อที่ยกขึ้นแสดงเท่านั้น อาทิสนาปาฏิหาริย์ มี ๒ วิธีด้วยกัน คือ ๑. การสอนด้วยคาพูดสั้นๆ แต่ประทับใจหรือกินใจ ๒. การสอนด้วยการไม่พูด แต่ให้ลงมือกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง จนเกิดความรู้ด้วยตนเอง การสอนด้วยคาพูดสั้นๆ แต่กินใจนั้น พระพุทธเจ้าทรงใช้กับบุคคลบางคนและบางโอกาส และการสอนแบบนี้ส่วนใหญ่ก่อให้เกิดความรู้ระดับทิฐิเท่านั้น แต่เมื่อเกิดความรู้ระดับทิฐิที่เป็นสัมมาทิฐิแล้ว ก็เป็นการเตรียมตัวพร้อมที่จะรับการสอนแบบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ เพื่อให้เกิดความรู้ระดับวิชชญาณต่อไป แต่ก็มีบางรายเหมือนกันที่สามารถได้ความรู้ถึงขั้นวิชชญาณและโพธิญาณ ด้วยการฟังคาสอนสั้นๆ

ทรงสอนตามจริตของคน ในการสอนคน หรือมอบหมายข้อปฏิบัติให้ พระพุทธเจ้าก็ทรงพิจารณาอุจริตของคนก่อนทุกครั้ง ซึ่งจริตของคนจำแนกได้ ๖ ประเภทตามคุณภาพทางจิตใจ หรือแนวโน้มทางจิตใจที่เรียกว่า จริต คือ ๑. รากจริต มีความโน้มเอียงในทางรักใคร่ ๒. โทสจริต มีความ

โน้มเอียงในทางโกรธเคือง ๓. โมหจริต มีความโน้มเอียงในทางลุ่มหลง ๔. วิตกจริต มีความโน้มเอียงในทางฟุ้งซ่าน ๕. สัทธาจริต มีความโน้มเอียงในทางเชื่อง่าย ๖. พุทธิจริต มีความโน้มเอียงในทางใคร่ครวญไตร่ตรอง

การตอบคำถามของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอยู่หลายวิธี ขึ้นอยู่กับปัญญาและอัธยาศัยของผู้ถามปัญหาว่า มีพื้นฐานทางด้านธรรมะมากน้อยเพียงไร โดยสรุปอยู่ ๔ วิธี คือ

๑. เอกังสพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องแก้โดยส่วนเดียว
๒. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่จะต้องย้อนถามแล้วจึงแก้
๓. วิวัชชพยากรณ์ปัญหา ปัญหาที่ต้องจำแนกแล้วจึงแก้
๔. ฐปณียปัญหา ปัญหาที่ควรงดเสีย เป็นปัญหาที่ไม่ควรตอบ

ผลสำเร็จการเผยแผ่ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชีวิตที่ดีต้องมีเป้าหมาย อย่างน้อย ๓ ระดับด้วยกัน (๑) เป้าหมายของชีวิตที่ดีในปัจจุบัน (ระดับที่เห็นได้ด้วยตา) (๒) เป้าหมายของชีวิตที่ดีในอนาคต (ระดับเลียดาเห็น) (๓) เป้าหมายของชีวิตที่ดีในขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือการเข้าถึงพระนิพพาน (ระดับการมีชีวิตสมบูรณ์)

ผลสำเร็จการเผยแผ่ที่ดีในปัจจุบัน ได้แก่ การมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ซึ่งเป็นเรื่องภายนอกทั่วไปในระดับชีวิตประจำวัน และการมีตัวตนอยู่ในสังคม

ผลสำเร็จการเผยแผ่ที่ดีในอนาคต ได้แก่ การมีชีวิตที่ดีในระดับที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า หากแต่เป็นเรื่องความเจริญงอกงามภายในของจิตใจ ต้องใช้ปัญญาพิจารณาจึงจะรู้ว่ามีความเจริญพัฒนามากน้อยเพียงไร

ผลสำเร็จการเผยแผ่ที่ดีในขั้นสูงสุด ได้แก่ การมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถอยู่ในโลกได้อย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ มีภูมิคุ้มกันในการเผชิญชีวิตทั้งในยามปกติและในยามวิกฤติได้อย่างสงบและ เป็นฝ่ายได้กำไร อยู่เสมอ กระทั่งขั้นสูงสุด คือ การมีชีวิตที่เป็น อิสระจากความทุกข์ทั้งปวงสามารถดำเนินชีวิต ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ มีชีวิตที่สงบสุขอย่างแท้จริง

ชีวิตที่ดีต้องมีเป้าหมายมีผลจากการเผยแผ่ เพราะพระพุทธเจ้าทรงมีความสามารถในการใช้อุทสาสนีปาฏิหาริย์คือ พระองค์ทรงรู้จักวิธีการ ๖ เผยแผ่ด้วยกลยุทธ์ เพื่อเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับพระสาวกและถูกต้องเป็นธรรม ได้แก่

๑. การไม่กล่าวร้าย
๒. การไม่ทำร้าย
๓. ความสำรวมในปาติโมกข์ (รักษาความประพฤติให้น่าเลื่อมใส)
๔. ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร (เสพปัจจัยสี่อย่างรู้ประมาณพอเพียง)
๕. ที่นั่งนอนอันสงัด (สันโดษไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ)
๖. ความเพียรในอธิจิต (พัฒนาจิตใจเสมอมิใช่ว่าเอาแต่สอน แต่ตนเองไม่กระทำตามที่

สอน)

๕.๑.๓ วิเคราะห์อุทสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในคัมภีร์

พระพุทธศาสนา

อนุสาสนีปาฏิหาริย์ในบทนี้ตรัสถึงความสงบเยือกเย็นสำหรับผู้มีปกติอยู่เดียว จริ่งพราหมณ์มีความสุขเกิดจากการใช้คนให้ทำงาน หรือกล่าวง่ายๆ ก็คือ มีความสุขในการทำงานแบบปุณฺณอันมีความทุกข์เป็นบั้นปลาย แต่เมื่อเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้านั่งนิ่งอยู่คนเดียว พราหมณ์ คิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า จะมีความสุขเช่นตนหรือไม่จึงถามแบบซื่อๆ แต่พระสัพพัญญู รู้จิตพราหมณ์จึงตอบตรงๆ ลึกลงไปในใจทำลายมานกิเลสของพราหมณ์ทำให้เกิดศรัทธาและสติปัญญาว่า แท้จริงการอยู่ที่โหนกก็ตาม ถ้าไม่มีกิเลสอย่างใดอย่างหนึ่งมารบกวนใจก็มีความสุขที่สุด พราหมณ์จึงเกิดความอัศจรรย์ใจในคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้า

อนุสาสนีปาฏิหาริย์นั้นเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากผู้ฟังแต่ละคนนั้นมีอัธยาศัยแตกต่างกัน มีภูมิธรรมแตกต่างกัน ในเรื่องนี้ก็เช่นกัน อุบาสกทั้งหลายอุบาสิกาทั้งหลายมีความคิดเป็นกุศลเกิดศรัทธาต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่เพราะจิตของผู้ให้ยังเป็นปุณฺณมีอนุสัยกิเลสหนาอยู่ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าไปรับบาตรบ่อๆ อนุสัยกิเลสในใจก็ฟูขึ้นเกิดความคัดค้านการบิณฑบาตรทันที แต่พระผู้มีพระภาคเจ้าก็มีความฉลาดรู้ทันความคิดของพราหมณ์ว่า จึงตรัสถึงการทำอะไรบ่อๆ ต้องมีเป้าหมายและเป้าหมายนั้นต้องมีประโยชน์จริงแก่ผู้กระทำ และผู้กระทำความดีบ่อๆ ก็ไม่มีความถือตัวเองว่ากระทำ แต่ที่ทำดีบ่อๆ ก็เพียงหนุนความดีให้เกิดความสมบูรณ์สูงสุดคือเข้าถึงพระนิพพานนั่นเอง

งานวิจัยเกี่ยวกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์เล่มนี้มีความอัศจรรย์ใจหลังจากพระผู้มีพระภาคตรัสเทศนาจบ ผู้ฟังมีพราหมณ์เป็นต้นจะกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระโคตม ภาสิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก พระองค์ทรงประกาศธรรมโดยอนกปริยาย ดุจหงายภาชนะที่คว่ำ เปิดของที่ปิดไว้ บอกทางแก่คนหลงทาง ส่อง ประทีปในที่มืด ด้วยหวังว่า คนมีจักขุจกมองเห็นได้ ข้าแต่พระโคตม ข้าพระองค์ นี่ขอถึงพระผู้มีพระภาคกับพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะจนตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป

อนุสาสนีปาฏิหาริย์ตามทัศนคติผู้รู้ในสังคมไทยได้แก่ การประยุกต์อนุสาสนีปาฏิหาริย์ใช้ในการศึกษาศาสนาสามารถสรุปได้ดังนี้ ๑. ข้อปรารถนาที่เด่น คือการที่มองเห็นว่าคนไทยที่เป็นชาวพุทธ เช่น เด็กนักเรียนที่ชื่อว่าชาวพุทธ เป็นชาวพุทธมีชื่ออย่างนั้น แต่ไม่รู้เรื่องพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติตนไม่สมกับความเป็นชาวพุทธ ทำอย่างไรจะให้เด็กนักเรียนเหล่านั้นได้เรียนรู้เรื่องพระพุทธศาสนา และประพฤติตนเป็นชาวพุทธที่ดีหรือสมกับความเป็นชาวพุทธได้ อันนี้เป็นแง่หนึ่ง ๒. มองกว้างออกไป โรงเรียนแนวพุทธ เป็นเรื่องของการจัดการศึกษาแนวพุทธ ซึ่งหมายถึงตัวแนวคิดหรือหลักการในการจัดการศึกษาที่สัมพันธ์กับการมองชีวิตมนุษย์และธรรมชาติทั้งหมดเป็นการพูดถึงตัวหลักการ หรืออะไรก็ว่าไปคือรู้ความจริงของธรรมดาแล้วพัฒนาคนบนฐานของธรรมชาติ

การประยุกต์อนุสาสนีปาฏิหาริย์ใช้ในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมได้แก่ การปฏิบัติตามหลักมรรคมิองค์ ๘ ประการคือ ๑. สัมมาทิฐิ เห็นชอบ มีความเห็นหรือความเชื่อที่ถูกต้อง ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์ ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ คำว่า ชอบ หมายถึงชอบธรรม หรือโดยถูกต้อง โดยถูกต้องตามความเป็นจริง เห็นชอบหรือรู้ชอบ จึงหมายถึง ปัญญาที่เข้าใจถูกต้องตามที่เป็นจริง ๒. สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ คิดชอบ ดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายาบาท ความดำริในการไม่เบียดเบียน เรียกว่า ความดำริชอบ คิด ค้นคว้า ศึกษาหาทาง ๓. สัมมาวาจา วาจาชอบ การเว้นจาก

การ พุดเท็จ การเว้นจากการพุดยุงให้แตกกัน การเว้นจากการพุดหยาบ การเว้นจากการพุดเพื่อ
 เจ้อเรียกว่า วาจาชอบ ๔. สัมมากัมมันตะ ทำการชอบ การงานชอบ การเว้นจากการฆ่าสัตว์ การเว้น
 จากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเว้นจากการประพฤติดิในกามทั้งหลาย เรียกว่า การงาน
 ชอบ หรือกระทำชอบ ๕. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ อริยสาวกในศาสนานี้ละมิจฉาชีพเสีย สำเร็จ
 ความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ เรียกว่า อาชีวะชอบ ๖. สัมมาวายามะ เพียรชอบ ย่อมปลุกความพอใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิตย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งกุศล
 ธรรม อันลามกที่ยังไม่ได้บังเกิด ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อม
 ระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรม อันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว ย่อมปลุกความพอใจ
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรม
 ที่ยังไม่ได้บังเกิดขึ้น ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อม
 ตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบุลย์ ความเจริญ ความเต็ม
 รอบ แห่งกุศลธรรม ที่บังเกิดขึ้นแล้ว เรียกว่าความเพียรชอบ ๗. สัมมาสติ ระลึกชอบ เป็นผู้มีปกติ
 พิจารณา เห็นกายในกาย อยู่ มีความเพียรเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและ
 ความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียรเผาบาป
 มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติ
 พิจารณา เห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียรเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและ
 ความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ เป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียรเผาบาป มี
 ความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้เรียกว่า สัมมาสติ ๘.
 สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ ความตั้งใจมั่นเพราะสังัดจากกาม เพราะสังัดจากอกุศลธรรม ย่อมเข้าถึง
 ฌานเรียกว่า สัมมาสมาธิ มรรค ๘ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในโลกปัจจุบันด้วยการดำรงอยู่ในหลัก
 ศีล สมาธิ ปัญญา เจริญพรหมวิหาร ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ทุกสถาน ทุกเหตุการณ์ ทุก
 เวลา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเน้นการสอนเรื่องการเจริญสติไปในกาย เวทนา จิต ธรรมแบบ
 ชาวพุทธ ซึ่งผู้ปฏิบัติสามารถยึดหลักมหาสติปัฏฐาน ๔ สำนองการปฏิบัติของตนด้วยว่า เราปฏิบัติเพื่อ
 ผีกลืนและใช้สติเพื่อลดละความยึดมั่นถือมั่นในความพึงพอใจในตัวตน,ของตัวตนของตนหรืออุปาทาน
 ในกาย เวทนา จิต ธรรม ของเราเองถูกต้องดังพุทธประสงค์หรือไม่ หรือเรากำลังปฏิบัติโดยไม่ทราบ
 จุดมุ่งหมายพระพุทธประสงค์ หรือกำลังปฏิบัติสมาธิอยู่

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น มีจุดมุ่งหมายให้ผู้ฟังเกิดความระลึกถึงความดีที่ตนเคยทำ
 คือเรื่องทาน เรื่องศีล เรื่องสรวรรค์ ชี้ให้ผู้ฟังเห็นโทษเกี่ยวกับกาม และอานิสงส์แห่งการออกบวชหรือ
 ออกจากกาม แต่ละขั้นนั้นทรงชี้ให้ผู้ฟังเห็นคุณและเห็นโทษจบลงด้วยการแสดงอริยสัจ ๔ ผู้ฟังมีจิต
 คล้อยตามอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คืออนุพุทฺธิกภาพิกขณและอริยสัจ ๔ ทำจิตให้บริสุทธิ์บรรลุมรรคผลนิพพาน
 ในที่สุด ซึ่งมีความแตกต่างจากความเชื่อเดิมอย่างสิ้นเชิง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักกฎธรรมคือ ชีวิตของปุณฺชนทั่วไปดำเนินและ
 เป็นไปเยี่ยงดังนี้อยู่เรื่อยๆ แทบตลอดเวลา ด้วยอวิชชาจึงไม่เคยคิดจะหยุดหรือดับวงจรแห่งทุกข์
 เหล่านี้ลงเลย วันหนึ่งๆ จึงเกิดได้หลายสิบหลายร้อยครั้ง และบางครั้งก็ไปดำเนินอยู่ในขรา อันเร้าร้อน
 เพลานกระวนกระวายอย่างยาวนานด้วยเวทูปาทานชั้นที่ เกิดดับด้วยการปรุงแต่งวนเวียนชั่วโม่ง

แล้วชั่วโม่งเล่า เกิดด๊บบๆ อยู่เย็นงั้นกล่าวคือเกิดวงจรปฏิจสมุปบาทที่หมุนเวียนหมุนเนื่องแบบเกิดๆ ดับๆ เป็นวงจรหมุนเวียน ที่หมุนเนื่องดังเกลียวคลื่นในท้องทะเลอยู่แทบตลอดเวลาเนื่อง เพราะเป็น ทั้งธรรมชาติของชีวิตและก็เป็นสิ่งๆ เดียวกันกับธรรมชาติ ฝ่ายก่อให้เกิดทุกข์กล่าวคือดำเนินไปตาม วงจรปฏิจสมุปบาทเช่นกัน โดยไม่รู้ไม่เข้าใจกันนานเนื่องมาแต่โบราณกาล จนบังเกิดมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ได้ตรัสรู้เห็นธรรมชาติของทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ท่าน จึงได้ตรัสไว้เมื่อคราวตรัสรู้ใหม่ๆ และพิจารณาว่าจะเผยแผ่ธรรมของท่านหรือไม่ ธรรมของท่านนั้นเป็นเรื่องสวนกระแส

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสำหรับฆราวาสเน้นให้ยึดหลักฆราวาสธรรมนี้ เพราะถือว่าเป็น ศาสตร์แห่งการบริหารงาน ส่วนศิลปะในการบริหารนั้น ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน บางคน ใช้หลัก สัจจะ เหมือนกัน แต่วิธีการอาจเหมือนกัน แต่ศาสตร์และศิลป์ทั้งสองอย่างนี้ต้องดำเนินไป ด้วยกันจึงจะทำให้การบริหารงานประสบความสำเร็จ อุปมาเหมือนกับมีข้าวและกับข้าวแล้ว ถ้าไม่ รู้จักวิธีนำมาปรุงเป็นอาหารก็ไม่เกิดประโยชน์แก่เจ้าของ และไม่ทำให้แก้ปัญหาคือความหิวของตนให้ หายไปได้ การมีความรู้ก็เหมือนกับมีข้าวและกับข้าว

เผยแผ่ให้ยึดหลักการบำรุงบิดามารดา โดยกล่าวถึงการบำรุงบิดามารดาทั้งการบำรุงทาง ร่างกายและการบำรุงทางใจ รวมทั้งการบำรุงที่เป็นโลกียะและโลกุตระ แนวคิดอีก ๒ ประการคือ บิดามารดาเป็นผู้ทำอุปกะก่อนจึงเรียกว่า บุพพการี ส่วนบุตรธิดาเป็นผู้รู้อุปกะที่พ่อแม่ทำแล้ว และตอบแทนจึงเรียกว่า กตัญญูกตเวที

เผยแผ่ให้ใช้โพชนงค์เป็นหลักธรรมสำหรับผู้ฟุ้งป่วย ทานให้ประยุกต์ใช้ตามสมัย ปัจจุบัน รู้จักในชื่อที่เป็นบทสวดมนต์ เรียกว่าโพชนงค์ปริตรและนับถือกันมาว่า เป็นพุทธมนต์สำหรับสวด สารายเพื่อให้อันตรายได้สดับตรับฟังแล้วจะได้หายโรคที่เชื่อกันอย่างนี้ ก็เพราะมีเรื่องมาในพระไตร ปฎกเลขา พระมหากัสสปะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเคยอาพาธและพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยม แลทรงแสดงเรื่องโพชนงค์นี้ตอนทนายพระมหากัสสปะเถระก็หายจากโรคนั้นอีกครั้งหนึ่งพระมหาโมค คัลลานะซึ่งเป็นอัครสาวก ฝ่ายซ้าย ก็อาพาธและพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยมได้ทรงแสดงโพชนงค์นี้อีก แลพระมหาโมคคัลลานะก็หายโรค อีกคราวหนึ่ง พระพุทธองค์เองทรงอาพาธก็ตรัสให้พระมหาจุณทะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งแสดงโพชนงค์ถวายแลพระพุทธเจ้าก็หายประชวร

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งทำการวิจัย การใช้อุทสาสนีปาฏิหาริย์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของพระพุทธเจ้าและพระสาวกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

เรื่องปาฏิหาริย์นี้คนที่เชื่อก็จะเพิ่มศรัทธาอย่างมาก แต่คนที่ไม่เชื่อก็อาจโจมตีได้ เช่น มี บางคนออกมาพูดลบหลู่ดูหมิ่นพุทธประวัติอย่างรุนแรงว่า ผู้ที่คลอດแล้วเดินได้เลย เห็นจะมีแต่ตัว ควายเท่านั้น ปฏิเสธและโจมตีปาฏิหาริย์ทุกอย่างที่เหนือธรรมชาติอย่างน่ากลัวในผลบาปอัน หนัก จากวจีกรรมที่ลบหลู่ต่อพระพุทธเจ้ายิ่งนัก

หลักปฏิบัติตนของชาวพุทธต่อเรื่องปาฏิหาริย์

๑. ฟังรู้ว่าปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาตินั้นมีจริง เป็นเรื่องวิทยาศาสตร์ทางใจ อย่าเพิ่งไปปฏิเสธ เพราะความรู้เรายังจำกัด เช่น ถ้าเราไปบอกคนเมื่อ ๑๐๐ ปีก่อนว่า เราอยู่กรุงเทพแล้วสามารถคุยกับคนอยู่อเมริกาได้ เขาจะไม่เชื่อ ทว่าเราโกหกกว่ามีหุทิพย์ เพราะเขายังไม่รู้จักรหัสพิภพมือถือ ความรู้เขายังจำกัดอยู่ ปัจจุบันคนก็ยอมรับว่าทำได้จริง

๒. ฟังเข้าใจว่าปาฏิหาริย์จะมีประโยชน์ ต่อเมื่อเป็นเครื่องเพิ่มพูนศรัทธา เพื่อเป็นกำลังใจในการศึกษาธรรมะ ทำความดีให้ยิ่งขึ้นไป ทั้งการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา ปาฏิหาริย์แบบนี้มีประโยชน์

๓. อย่าลุ่มหลงในปาฏิหาริย์แบบหวังผลดลบันดาล เช่น ชูดตันตะเคียนขอหวย ไหว้ ๒ หัว วิวาห์การ ๕ ขา ไหว้จอมปลวก ศาลเจ้าพ่อเจ้าแม่ต่างๆ เพื่อขอผลดลบันดาล โดยไม่ได้ทำความดี ไม่ได้สร้างบุญ หลงปาฏิหาริย์แบบนี้ ยิ่งหลงจะยิ่งโง่

ข้อเตือนใจ

๑. อย่าหลงในความรู้วิชาการสมัยใหม่ของตน จนปฏิเสธดูหมิ่นปาฏิหาริย์ทุกอย่างว่าไม่มีจริง ให้ฟังหูไว้หู เพราะความรู้ของมนุษย์ในปัจจุบันยังน้อยนัก เรื่องจริงแต่ความรู้เรายังไปไม่ถึง อธิบายยังไม่ได้ มีอีกมาก หากเราอาศัยความไม่รู้ไปโจมตีกล่าวร้ายต่อผู้มีคุณธรรมสูงอย่างพระพุทธเจ้า พระเถระทั้งหลาย เสี่ยงต่อนรกยิ่งนัก ไม่คุ้ม ไม่เชื่อก็อย่าเพิ่งลบหลู่

๒. อย่าให้อิทธิปาฏิหาริย์มาดบังอนุสาสนีปาฏิหาริย์ เห็นคนที่เขาเชื่อศรัทธาในปาฏิหาริย์ของผู้มีคุณธรรมแล้วตั้งใจทำความดี ก็ควรอนุโมทนาในการทำความดีของเขา ตัวเราหากไม่เชื่อในอิทธิปาฏิหาริย์ ก็ขอให้วางใจกลางๆ อย่าเพิ่งปฏิเสธ แล้วตั้งใจศึกษาในส่วนคำสอน ชีวิตเราก็จะมีแต่ความสุขความเจริญ ไม่ใช่ปฏิเสธอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว เลยพาลถูกปฏิเสธคำสอนที่ดีๆ ของพระท่านไปทั้งหมด ก็จะเสียโอกาส ได้แต่บาปไม่ได้กุศลเลย

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

ในปาฏิหาริย์เหล่านั้น พระมหาโมคคัลลานะแสดงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ พระธรรมเสนาบติสารีบุตรแสดงอนุสาสนีปาฏิหาริย์ด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์. การแสดงธรรมเนื้อหาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอนุสาสนีปาฏิหาริย์

ในปาฏิหาริย์เหล่านั้น อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ยังติเตียนได้ ยังมีโทษ ไม่ยั่งยืนอยู่นาน เพราะไม่ยั่งยืนอยู่นาน จึงไม่น่าสัทธิให้พ้นทุกข์ได้

อนุสาสนีปาฏิหาริย์เท่านั้นไม่ติเตียนได้ ไม่มีโทษ ตั้งอยู่ได้นาน เพราะตั้งอยู่ได้นาน จึงน่าสัทธิให้พ้นทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงติเตียนอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ ทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์อย่างเดียว

เนื่องจากสมัยปัจจุบัน มีปัญหาด้านการจัดการศึกษามากมาย และปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอด แต่ไม่เป็นที่ยอมรับจากองค์กรต่างๆ ผู้วิจัยจึงเสนอแนะให้มีการจัดการศึกษาตามที่พระพุทธเจ้าได้ใช้สั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลายมาดังนี้

เสนอแนะให้ปรับปรุงรูปแบบการสอนเช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนแบบไม่พูดแต่ให้ลงมือทำ ในบางกรณี พระพุทธองค์ไม่ทรงสอนอะไร ด้วยพระวาจาเลย แต่ทรงมอบหมายงานบางอย่างให้คนกระทำ จนกระทั่งเกิดความรู้ขึ้นมาพบความจริงด้วยตนเอง

เสนอแนะให้ปรับปรุงด้านการพิจารณาผู้สอนให้อยู่ในองค์ของครู เช่น พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาจนรู้จักจริต ภูมิปัญญา และภูมิหลังของผู้ฟังและนักเรียน

เสนอแนะให้ปรับปรุงวิธีสอนคน เช่น พระพุทธเจ้าทรงเลือกสอนคนประเภทต่างๆ ในการสั่งสอนคน พระพุทธองค์มิได้ทรงสอนคนทุกประเภทเท่าเทียมกัน แต่ทรงสอนตามฐานะความสัมพันธ์กับพระองค์

เสนอแนะให้ปรับปรุงกลยุทธ์การสอนคน เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนตามจริตของคน ในการสอนคน หรือมอบหมายข้อปฏิบัติให้ พระพุทธเจ้าก็ทรงพิจารณาอุจริตของคนก่อนทุกครั้ง ซึ่งจริตของคนจำแนกได้ ๖ ประเภทตามคุณภาพทางจิตใจ

เสนอแนะให้ปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมเช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนตามสติปัญญาของคน ถ้าคนฟังมีสติปัญญาสูง มีพื้นความรู้พอที่จะเข้าใจธรรมชั้นสูงได้ พระพุทธองค์ก็ทรงสอนธรรมชั้นสูงคืออริยสัจ ๔ ทันที

เสนอแนะให้ปรับปรุงการสอนให้เหมาะกับอาชีพ เช่น พระพุทธเจ้าทรงสอนตามภูมิหลังผู้ฟัง ก่อนจะทรงแสดงธรรม พระพุทธเจ้าจะทรงพิจารณาดูก่อนว่า คนฟังมีภูมิหลังในทางศาสนา การศึกษา เศรษฐกิจและทางสังคมอย่างไร

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยต่อไป

ดังนั้น การศึกษาสืบเนื่องต่อจากวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมไทย เพื่อให้สังคมไทยเข้าใจในเรื่องคำสั่งสอนให้ดับทุกข์ โดยรู้จักว่าอะไรเป็นทุกข์ อะไรเป็นต้นเหตุ และการดับทุกข์ ได้แก่ ดับเหตุของทุกข์ รวมทั้งให้รู้จักข้อปฏิบัติที่จะให้ถึงความดับทุกข์ด้วย จึงชื่อว่าสอนเรื่องดับทุกข์ได้อย่างมีเหตุมีผล ซึ่งควรจะได้ศึกษาและปฏิบัติตามสามารถที่จะน้อมนำไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ตามกำลังสติปัญญาแต่ละบุคคลได้อย่างถูกต้องต่อไป คือ

- ๑) ศึกษารูปแบบการใช้อनुสาสนีปาฏิหาริย์ตามวิถิปุทธ
- ๒) ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาตามหลักอนุสาสนีปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
- ๓) ศึกษาการใช้อनुสาสนีปาฏิหาริย์ภายในเสนาสนะที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา